

მერაბ ღაღანიძე

Merab Ghaghanidze

საქართველოს უნივერსიტეტი (თბილისი)

University of Georgia (Tbilisi)

ხელოვნებისა და ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა სკოლა

School of Arts and Humanities

ვლადიმირ ბენეშევიჩი და საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობა

Vladimir Beneshevich and the Provisional Administration of the Georgian Church

On March 12, 1917 the Georgian clergy and lay people – with the support of the political forces – declared the autocephaly of the Georgian Church, i.e. the independence of the Georgian Church from the Russian Church. At the beginning, the Russian Provisional Government supported this decision, but the Synod of the Russian Church firmly opposed to it. As the situation became tense, the Government decided, – in its attempt to solve the issue, – to send its representative, Professor Vladimir Beneshevich to Tbilisi, as the commissioner of the Government.

Now a good opportunity to describe and understand time tense situation is given by the archive materials, which were first published only recently, such as the documents of the Provisional Administration of the Georgian Church.

The most important letter to to the Provisional Administration by Beneshevich's of May 4 is published in the book, and which in fact, consists of questions that were raised to the Administration and the answers to which would be decisive not so much for the state recognition of the Georgian Church as for its canonical recognition, even from the point of view of

the Russian Church. Beneshevich's letter received a strong response from Georgians, but he still tried to ease the situation and transfer the agreements to the solving private problems and he entrusted the final solution of the essential issue to the Provisional Government in Petrograd.

In the end, the Provisional Administration preferred not to aggravate relations with Beneshevich and the fundamental issues related to the autocephaly of the Georgian Church and its future work were judged and decided in Petrograd, where an extraordinary delegation was sent and where they hoped for the political support there.

საკვანძო სიტყვები: ბენეშევიჩი, ეკლესია, მმართველობა, ავტოკეფალია, რწმუნებული.

Key words: Beneshevich, Church, administration, autocephaly, commissioner.

ქართველი სამღვდელოებისა და საერო პირთა მიერ 1917 წლის 12 მარტს საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობის, ანუ ავტოკეფალიის გამოცხადება და მას მოდევნებულ მოვლენები დღემდე სარგებლობს მკვლევართა თუ, ასევე, საჯარო ფენათა გამორჩეული გულისყურით, რადგან საკითხები, რომლებიც მაშინ წამოიჭრა, აქამდე რჩება საჭირობოროტო სატკივრად ან იმ შეკითხვებად, რომლებზეც პასუხის გაცემა მნიშვნელოვანწილად განაპირობებს როგორც ქვეყნის აწმყოს, ისე მის მომავალს. ეკლესიის ადგილი ეროვნულ ცხოვრებაში, ეკლესიისა და სახელმწიფოს კავშირები ერთმანეთთან, საქართველოსა და რუსეთის ურთიერთობა, საქართველოს ეკლესიის დამოკიდებულება სხვა ქრისტიანულ ეკლესიებთან (იგულისხმება როგორც ბიზანტიურ-მართლმადიდებლური, ისე სხვა ტრადიციის განშტოებანი), ქართული ეკლესიის მიმართება სხვა ეროვნებისა და სხვა კონფესიის ქრისტიანებთან, ეკლესიაში რეფორმების გატარების საჭიროება, საეკლესიო ცხოვრების ეკონომიკურ-სამეურნეო უზრუნ-

ველყოფა, სასულიერო განათლების შინაარსი და ფარგლები, – ის საკითხებია, რომელთაც გასული ასი წლის განმავლობაში არ დაუკარგავს სიმწვავე.

1917 წლის იმ კონკრეტული თვეებისა და იმ კონკრეტული დღეების შესწავლისას, როგორც მოსალოდნელი იყო, თვალსაწიერის არეში აღმოჩნდა რუსი პროფესორი ვლადიმირ ბენეშევიჩი, რომელიც რუსეთის დროებითმა მთავრობამ იმჟამინდელ დამაბულ და გადამწყვეტ დროს საგანგებო რწმუნებულად მოავლინა ტფილისს რთული საეკლესიო პრობლემების მოსაგვარებლად. ამ ბოლო ხანს ზედიზედ რამდენიმე საგანგებო ნარკვევი მიეძღვნა ვლადიმირ ბენეშევიჩის იმჟამინდელ დავალებას, მისთვის დაკისრებული მოვალეობის აღსრულებასა და მის მიერ გაშლილ საქმიანობას (ღაღანიძე, 2006, გვ. 220-228; იგივე: ღაღანიძე, 2021ა, გვ. 147-161; არაბიძე, 2008, გვ. 303-327; Соколов, 2013, გვ. 238-260; ღაღანიძე, 2020, გვ. 281-301; იგივე: ღაღანიძე, 2021ბ, გვ. 245-271). უეჭველია, რომ კვლევითი ყურადღება ამ მღელვარე პერიოდის მოვლენათა და მის მოქმედ მონაწილეთა მიმართ წარმოშვა როგორც ეკლესიის ისტორიის შესწავლის ხელახლა გაჩენილმა საშუალებამ, ისე აქამდე გამოუქვეყნებელმა და ახლა გამოცემულმა მეტად საგულისხმო საარქივო მასალებმა.

მათ შორის მეტად ღირებულია რამდენიმე წლის წინათ ცალკე წიგნად დაბეჭდილი მნიშვნელოვანი საარქივო გამოცემა, – „საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის დროებითი მმართველობის სხდომის ჟურნალები (1917 წლის 13 მარტი-14 სექტემბერი)“, – რომელიც სრულად მოიცავს საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობის სხდომების ოქმებს (ჟურნალები, 2016). ამ ოფიციალურ ჩანაწერთა დროითი ფარგლებია 1917 წლის 13 მარტიდან 1917 წლის 14 სექტემბრამდე, ანუ დაწყებული ავტოკეფალიის გამოცხადების მეორე დღიდან, დამთავრებული ადგილობრივი საეკლესიო კრების დაწყებიდან ერთი კვირის შემდეგ, – შემდგომ უკვე განახლებული ეკლესიის საქმიანობას სათავეში ჩაუდგა, ერთი მხრივ, პირველი კათოლიკოს-პატრიარქი, კირიონ მეორე (სამაგლიშვილი) და, მეორე მხრივ, საკათოლიკოსო საბჭო (რომელიც ხშირად უფრო მეტად გავლენიანი აღმოჩნდა, ვიდრე თავად ეკლესიის საჭეთმპყრობელი). სწორედ ამ დროითს შუალედში წარმართავდა ქართული ეკლესიის

საქმიანობას ეს საგანგებოდ და სასწრაფოდ შექმნილი საკრებულო – დროებითი მმართველობა.

მიუხედავად იმისა, რომ, როგორც ითქვა, მიმდინარე საუკუნეში კიდევ უფრო გამდიდრდა როგორც წყაროთა გამოცემები, ისე გამოკვლევები იმდროინდელი საეკლესიო ცხოვრების შესახებ, მაინც საჭურნალო ჩანაწერებს (და მათს გამოქვეყნებას) განსაკუთრებული ფასი აქვს: თუ ვლადიმირ ბენეშევიჩის დახურული წერილები, რომლებითაც იგი რუსეთის მთავრობას ატყობინებდა თავისი ყოველდღიური საქმიანობის თანამიმდევრობასა თუ შედეგებს, უშუალოდ მის ცოდნასა და ხედვას გამოხატავს, ხოლო თავის ამ თვალსაზრისს იგი პეტროგრადში მყოფ მმართველებს უზიარებს, თუ ნიკიტა თალაქვაძის დღიურები (თალაქვაძე, 2013) მოვლენათა უშუალო მონაწილის – თანაც სრულებით არაგულგრილი მონაწილის – „ცხელ გულზე“ გაკეთებული ყოველდღიური ჩანაწერებია, თუ კალისტრატე ცინცაძის მოგონებები (ცინცაძე, 2010, გვ. 224-473) შექმნილი გამოცდილების საფუძველზე განიხილავს და აფასებს არცთუ შორეული წარსულის ამბებს, ჟურნალების მონაცემები ასახავს იმ მწვავე კამათების მსვლელობასა და შეჯამებას, რომლებიც დროებითი მმართველობის სხდომებზე ხანგრძლივ მსჯელობა-დაპირისპირებათა ვითარებაში იმართებოდა.

ყველა ეს მასალა საგანგებო განხილვასა და ვრცელ კვლევას საჭიროებს, მაგრამ რაც შეეხება ვლადიმირ ბენეშევიჩს, მისი სახელი ხშირად ჩნდება დროებითი მმართველობის სხდომათა ჟურნალებში და მის საქმიანობას მნიშვნელოვანი ყურადღება მიექცევა ამ სხდომების მონაწილეთა მხრივ.

უწინარესად უნდა ითქვას, რომ, ზოგადად, იმ დროს საჯარო გარემო სრულიად რევოლუციურია, გაჟღენთილია მკაფიო რევოლუციური სულისკვეთებითა და განწყობებით, ხოლო ქართველი სასულიერო თუ საერო პირები – დროებითი მმართველობის წევრები – სრულიად აცნობიერებენ არა მარტო ჟამის რაგვარობას, არამედ ცდილობენ, საკუთარ სწრაფვათა ხორცშესახსმელად მარჯვედ გამოიყენონ მოულოდნელად გაჩენილი ახალი შესაძლებლობა: იმ დღეებში მიმდინარე რევოლუციური გარდატეხა. ხოლო რაკი იმსხვრევა ძველი რეჟიმი, დროულად იქნა მიჩნეული, ყველა საეკლესიო სიახლე რევოლუციური გზით იქნეს მიღებული და შემოღებული.

შესაბამისად, შეტევებიც ხშირად პოლიტიკურ ველზე გადადის: მაგალითად, იმდროინდელი პრესა რუს სამღვდელოებასა და მათს მხარდამჭერებს ბრალს სდებს „ძველი რეჟიმისადმი სიმპათიებში“ (არაბიძე, 2008, გვ. 320), ხოლო დაძაბულობა ქართველ და რუს სამღვდელოებას შორის ფასდება „მთავარეპისკოპოს პლატონის მიერ ორგანიზებულ მცდელობად, რუსული რევოლუციური არმია ქართველი რევოლუციონერების წინააღმდეგ აემხედრებინათ. [...] ეს შენიღბული კონტრრევოლუცია იყო“ (არაბიძე, 2008, გვ. 321). ამგვარი ვითარება პეტროგრადში შექმნილი ვითარების გამოძახილია, რადგან დროებითი მთავრობა უპირისპირდება რუსეთის ეკლესიის სინოდს, როგორც „ძველი რეჟიმის“ წარმონაქმნს, ხოლო საქართველოს ექსარქოსი პლატონ როჟდესტვენსკი არა მარტო ამ სინოდის მიერ დანიშნული საეკლესიო მოხელე იყო, არამედ სულ მალე მისი თავმჯდომარეც გახდა. ქართველი საეკლესიო პირები, თავის მხრივ, სარგებლობენ ურთიერთობით ქართველ პოლიტიკოსებთან, რომელთაც რუსეთის სახელმწიფო მმართველობაში მნიშვნელოვანი თანამდებობები უკავიათ (ირაკლი წერეთელი, კარლო ჩხეიძე) და დაჟინებით არიდებენ თავს რუს საეკლესიო პირებთან ურთიერთობას. შესაბამისად, ქართველთა მიერ გამოცხადებული ავტოკეფალიის დასტური – 1917 წლის 27 მარტის საგანგებო აქტი – მოდის არა რუსული საეკლესიო მღვდელმთავრობისაგან (სინოდისაგან), არამედ რუსეთის დროებითი მთავრობიდან (საბუთის სახელწოდებაა: „იმ სამართლებრივ შედეგთა დადგენისათვის, რომლებიც უკავშირდება საქართველოს ძველი მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენას მცხეთის კათოლიკოსის მეთაურობით“)¹.

თუმცა ისიც უნდა ითქვას, მაგალითად, დროებითი მმართველობის ერთ სხდომაზე საგანგებო მსჯელობაც კი გაიმართა შექმნილი მდგომარეობის გამო: შეკრებილებს გამოუცხადეს, როგორი შემაშფოთებელი ამბები მოდის რეგიონებიდან; მაგალითად, 1917 წლის 23 მარტის სხდომაზე გამოაცხადებენ, რომ უკვე ცნობილი გამხდარა „გურია-სამეგრელოდან და იმერეთიდანაც არასასიამოვნო ამბები [...]: ბევრ ადგილას საერო კომიტეტებს მღვდლები გადაუყენებიათ, ზოგი დაუშწყვდევიათ, ეკლესიები დაუკეტნიათ და ღვთისმსახურებას უკრძალავენ“ (ჟურნალები, 2016, გვ. 30; შემდგომ გვერდები მითითებულია ციტირებისთანავე ფრჩხილებში). შესამჩნევია, რომ ალაგ-ალაგ

იდევნება სამღვდელოება: „უპატრონობას მოჰყვა სამღვდელოების დამცირება, შელანძღვა; ქუთაისში თითქმის ყოველდღე შეუძლია ადამიანს შეხვდეს ქუჩაში მომავალი მღვდელი თმაგაწეწილი, ფეხშიშველა, უქუდო, ლაფში ამოსვრილი. მას მოსდევენ ერისკაცები და მიჰყავთ სადღაც გასასამართლებლად, ან დასატუსაღებლად. საშინელი ცუდი სურათებია, მაგრამ ეხლა ამ საქმის გამოსწორება უფრო ძნელია“ (116).

თავის მხრივ, რევოლუციური სულისკვეთება ჩნდება მრევლშიც, რაც, შესაძლოა, მძაფრად აისახოს ყოველდღიურ საეკლესიო ცხოვრებაზე, რადგან მრევლის წევრები – ყოფილ იმპერიაში მიმდინარე რევოლუციური თუ დემოკრატიული გარდაქმნების კვალობაზე – მოითხოვენ საეკლესიო ცხოვრების დემოკრატიზაციასაც, თუნდაც მათთვის სასურველი ადამიანის არჩევას ან დანიშვნას „სასულიერო სამსახურისათვის“: „ვინაიდან დღეს მრავალია იმისთანა შემთხვევები, როდესაც მრევლი სასოფლო განაჩენით თხოულობს სრულიად მოუმზადებელსა და სრულებით უვიც პირის დანიშვნას“ (118-119).

ამავე დროს, მრევლისათვის, როგორც ჩანს, არცთუ ნათლადაა გასაგები ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის მოთხოვნები თუ მიზნები, რაკი ეს მოძრაობა უფრო მაღალი სამღვდელოების მისწრაფებას გამოხატავს და იქ იღებს სათავეს: „[სერგი] გორგაძემ ისიც კი დასძინა, რომ ხალხში საკმარისად არც კი არის გაწეული პროპაგანდა ავტოკეფალიის მნიშვნელობის შესახებ“ (178).

რაკი ავტოკეფალიის გამოცხადების მესვეურთა ძირითადი იმედები იმჟამად მთლიანად უკავშირდებოდა რუსეთის დროებით მთავრობას, რომელიც რევოლუციის შედეგად ჩამოყალიბდა და რომელმაც რევოლუციური სულისკვეთებით წარმართა ყოფილი იმპერიის ცხოვრება, ისინი მოუთმენლად ელოდნენ პეტროგრადიდან ამ მთავრობის რწმუნებულს ვლადიმირ ბენეშევიჩს („პეტროგრაღში დანიშნული საეკლესიო საქმეთა გადამწყვეტი კომისარი“ – 52), რომელსაც დაევალა, ქართული ეკლესიის საკითხები მოეგვარებინა 27 მარტის სამთავრობო აქტის საფუძველზე. უკვე რამდენიმე დღის შემდეგ, 1 აპრილს, დროებითი მმართველობის სხდომაზე, „ვექილმა ზურაბიშვილმა გამოსთქვა სურვილი, რომ ბენეშევიჩის მოსვლა ტელეგრამით დაჩქარდეს“ (41).

სხდომათა მიმდინარეობისას ცხადად ჩანს, რომ იმ დღეებში, რწმუნებულის ტფილისში ჩამოსვლამდე, დროებითი მმართველობის ყველა იმჟამინდელი გეგმა თუ გადაწყვეტილება უკავშირდება ბენეშევიჩის სახელს, რომელიც მეტად ხშირად ისმის გამოსვლებისას და მსჯელობა-კამათისას. თვალსაზრისები და საბუთები მზადდება საგანგებოდ მისთვის წარსადგენად.

11 აპრილს ვლადიმირ ბენეშევიჩის უკვე ქალაქშია. მაშინვე წამოიჭრება საჭოჭმანო საკითხი, მოიწვიონ თუ არა იგი მმართველობის სხდომებზე, თუმცა თავად წევრები დამოუკიდებლადც გააჩაღებენ მჭიდრო ურთიერთობას მასთან (მათ შორის, დეკანოზი კორნელი კეკელიძე), ხოლო ამ შეხვედრების შედეგებს ისინი შეკრებისას აცნობენ ხოლმე სხვა წევრებს.

შემდგომ, მისი ხსენება არ სცილდება სხდომათა ოქმების ფურცლებს (სანამ იგი ტფილისში იმყოფება), ხოლო ამგვარ ხსენებათა რაოდენობა შემონახულ ჟურნალებში, ანუ ოქმებში ორ ასეულს აღწევს.

ცნობილია და შესწავლილია ბენეშევიჩის დამოკიდებულება საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის მიმართ, ან ამ დამოკიდებულების თანდათანობითი, შესამჩნევი ცვლილება, თუმცა იგი თავიდანვე მხარს უჭერდა პეტროგრადის მთავრობის გადაწყვეტილებას, ქართული ეკლესია დარჩენილიყო მხოლოდ ეროვნულ (ქართველ მართლმადიდებელთა) ეკლესიად და არ მინიჭებოდა მას ტერიტორიული მმართველობის უფლება (არაქართველ მართლმადიდებელთა მიმართ ეკლესიური მზრუნველობა მიენდობოდა კავკასიის რუსულ სამიტროპოლიტოს)².

საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობა მიუღებლად მიიჩნევდა ამ გადაწყვეტილებას, მაგრამ იმჟამად მას არ გააჩნდა არც საკმარისი ძალა და არც საკმარისი მხარდაჭერა, განეხორცილებინა არა მარტო ეროვნული (რაც, რუსეთის მთავრობის გადაწყვეტილებით, მას უკვე მოპოვებული ჰქონდა), არამედ ტერიტორიული უფლებამოსილებაც.

თავდაპირველი და ხანგრძლივი ჭოჭმანის შემდეგ, ბოლოს და ბოლოს, დროებითი მმართველობა უსურველად მაინც დასთანხმდა საქართველოს ეკლესიის ეროვნულ და არა ტერიტორიულ ავტოკეფალიას, თუმცა საკითხის მოგვარება მომავალში გადასაჭრელ ამოცანად დასახა: „კრებამ ერთხმად გადასწყვიტა, დაადგეს ასეთ ტაქტიკას:

კომისია უკანასკნელ წამამდე უნდა იცავდეს ტერიტორიალურს ავტოკეფალიის პრინციპებს და თუ ეს ბენეშევიჩმა შეუძლებლად სცნო, მაშინ, მეტი ჯანი არ არის, კომისიამ უნდა შეიტანოს წინადადება, რომ რუსთათვის მისიონი დაარსდეს. თუ ესეც შეუძლებელი გახდა, ავტოკეფალიის საკითხის სულ დამარხვას, აღარაფერი დაგვრჩენია, მაშინ უნდა გამოუცხადოს ბატონ ბენეშევიჩსა, რომ დროებითი მმართველობა ემორჩილება მხოლოდ ძალას და უნებლიეთ კისრულობს ექსტერიტორიალურს – ეროვნულს ავტოკეფალიას, თუმცა პასუხისმგებლობა ისტორიისა და მსოფლიო ეკლესიის წინაშე დაედება რუსის ეკლესიას“ (52); „დროებითმა მმართველობამ ყოველივე ღონე იღონა, რომ განეხორციელებინა ტერიტორიალური ავტოკეფალია; ეს შეუძლებელი გახდა; მმართველობამ, თუმცა იძულებით, ეროვნულ ავტოკეფალიაზე თანხმობა განაცხადა, მაგრამ მაინც შეიტანა ისეთი მუხლი დეკლარაციაში, რომლითაც იგი იტოვებს უფლებას, დროჟამის განმავლობაში განახორციელოს თვისი სურვილი ტერიტორიალურ ავტოკეფალიის შესახებ“ (96); „მმართველობა იძულებული იყო ეროვნულ ავტოკეფალიის მიღებას და არა თავისი სურვილით დათანხმდა ამას“ (148).

ისიც გასათვალისწინებელია, რომ მმართველობის ზოგიერთი წევრი, მაგალითად, ეპისკოპოსი კირიონი არ ემხრობოდა ტერიტორიული ავტოკეფალიის პრინციპს და მის გამო ბრძოლას არცთუ სასურველად მიიჩნევდა: „ლაპარაკში ჩაერია ყოვლად სამღვდელო კირიონი, რომელმაც კითხვით მიმართა მომხსენებელს, დეკანოზ [კორნელი] კეკელიძეს: „რომელი ავტოკეფალია გვირჩევნია?“. კეკელიძის პასუხის შემდეგ, რომ მმართველობამ სასურველად ტერიტორიალური სცნო, – კირიონმა ხელახლად კითხვა დასვა: „რითი სჯობს ტერიტორიალური ეროვნულ ავტოკეფალიას? ჩვენთვის უკანასკნელი უმჯობესია, თვითონვე დასძინა, იგი უფრო ფართოა [...]; ტყუილად ნუ ახირდებით მთავრობის წინააღმდეგ, თორემ იმასაც დაჰკარგავთ, რაც დღეს გვაქვსო“ (66).

სხვათა შორის, ის გარემოება, რომ კირიონი იშვიათად ეთანხმება და იზიარებს დროებითი მმართველობის ეროვნულ სწრაფვებს, კიდევ უფრო ამყარებს მეტად ექვიან დამოკიდებულებას მის მიმართ, – იმ ექვებს, რომ იგი რუსეთის ეკლესიის ინტერესებს ემსახურება³.

პეტროგრადიდან ჩამოსულ კირიონს დროებითი მმართველობის სხდომებზე თავიდანვე მიმართავენ როგორც რუსეთიდან გამოგზავნილ და რუსეთის ხელისუფლების მიერ ნდობით აღჭურვილი პირს: „როგორც რუსეთიდან მოსულს და ობერპროკურორისაგან ნდობამოსილს“ (65). ცნობილია, რომ ამგვარადვე აღიქვამდა მას ვლადიმირ ბენეშევიჩიც, თუმცა კირიონის მიზანსწრაფვა თუ საქმიანობა ტფილისში რუსეთის მთავრობის რწმუნებულს უსარგებლოდ და მისთვის ხელისშემშლელად მიაჩნდა (ლალანიძე, 2021ბ, გვ. 252-253).

იმას, რომ დროებითი მმართველობის გეგმებს, რომელთაც ქართული ეკლესიის თუნდაც უახლოესი მომავალი უნდა განესაზღვრა, არ ჰქონდა ერთობლივი გაგება თუ სრული მხარდაჭერა თვით მაღალი სამღვდელთა მხრიდანაც კი, მეტყველებს, ასევე, რამდენჯერმე გამკრთალი მინიშნებანი, რომ რუსეთიდან ჩამოსული ქართველი სასულიერო პირები – უკმაყოფილონი მმართველობის მუშაობითაც და მის ყოველდღიურ საქმიანობაში მონაწილეობის საკუთარი წილითაც – საქართველოდან გამგზავრებას და ისევ რუსეთში დაბრუნებას ცდილობდნენ: იგივე ეპისკოპოსი კირიონ სამაგლიშვილი (შემდგომ – კათოლიკოს-პატრიარქი კირიონ მეორე) ან არქიმანდრიტი ამბროსი ხელაია (შემდგომ – კათოლიკოს-პატრიარქი ამბროსი): „ეტყობა, კირიონი უკვე ჩაფიქრებულია... ბევრი უტაქტობა ჩაიდინა ტფილისში... მაინც გაიძახის – წავალ და დავჯდები რუსეთში!..“ (თალაქვაძე, 2013, გვ. 24); „ამ დღეებში არქიმანდრიტი ამბროსი ბრუნდება რუსეთში და მისი აქ ყოფნა კი მეტად საჭირო არის. მმართველობამ უნდა რამე ბინა გაუჩინოს, რომ საქართველოში დაბრუნდეს და თავის ეკლესიას ემსახუროს“ (93-94).

ყოველი შემთხვევისას, სხდომათა ოქმებიც მკაფიოდ ადასტურებს, რომ როგორც კირიონი, ისე ამბროსი იშვიათად მონაწილეობენ შეკრებებისას და იქ ყოფნისას არც გრძნობენ თავს თანამოაზრეთა გარემოში, ხოლო თუკი კამათი წამოიჭრება, სხვა მონაწილეთა მხრივ ხშირად არცთუ კეთილ განწყობას იწვევენ, – თუმცა ეს მდგომარეობა უფრო მეტად მაინც შეეხება კირიონს. მის მიმართ სწორედ ამგვარ დამოკიდებულებას ადასტურებს თუნდაც ადვოკატ პეტრე ბარათაშვილის სიტყვები მმართველობის ერთ-ერთ სხდომაზე: „თითქოს ჩვენ ეპისკოპოს კირიონსა და სხვებს თავს ვარიდებთ, არ ვსურობდით მათ სამშობლოში დაბრუნებას. თუ ეპისკოპოს კირიონის შესა-

ხებ ინცინდენტი რამ მოხდა, ეს სულ თვით კირიონის ბრალია, – მან ისე აჩვენა ყველას თავისი თავი, რომ ყველანი შეაძრწუნა მისმა საქციელმა“ (111), ანდა დავით დავითაშვილის (დავიდოვის) განცხადება, – იმ საეკლესიო მოხელისა, იმჟამად დროებითი მმართველობის მდივნისა, რომლის გავლენა უაღრესად ძლიერი იყო ქართული ეკლესიის მომდევნო ცხოვრებაზე⁴: „ეპისკოპოს კირიონის საქციელი იმდენად მოულოდნელი და ასაღელვებელი იყო, რომ მე იმის თანადასწრებით, გეხსომებათ, განვაცხადე, რომ არამც თუ პროფესორი ბენეშევიჩი, არამედ ის ქართველიც, რომელიც იკისრებს სინოდისაგან და ობერპროკურორისაგან მოციქულობას, მე მიმაჩნია იმათვე აგენტად. ეს, ვიმეორებ, ვსთქვი კირიონის კრებაზედ ყოფნის დროს და მან თვითონვე ვერ განაცხადა რაიმე პროტესტი. მაშ, ვიღას შეუძლია რომ მე და ან სხვა ვისმეს აუკრძალოს იმისი თქმა, რაც სიმართლეა!“ (112-113).

ამგვარად დაძაბული ვითარების გამო, – შიგნით თუ გარეთ, – დროებითმა მმართველობამ გადაწყვიტა, რომ რუსეთის მთავრობის რწმუნებულის, ვლადიმირ ბენეშევიჩის, შემწეობით მოგვარებულიყო მხოლოდ კერძო – იმჟამად და არა სამომავლოდ გადასაწყვეტი – საკითხები: მაგალითად, საკრებულოთა საეკლესიო-ადმინისტრაციული მეურვეობის, საეკლესიო ქონების გაყოფის, სამეურნეო უზრუნველყოფის, სასულიერო სასწავლებლების მომავლის თუ სხვა საჭირობოროტო საგნები.

მათ შორის, განსაკუთრებული იმედი ჩნდება, რომ ბენეშევიჩი მხარს დაუჭერს ქართველი სამღვდელოების სწრაფვას, დაიკავონ ეგზარქოს პლატონის ტფილისური სასახლე, – მით უმეტეს, რაკი გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსი ლეონიდე, გამოცხადებული სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრედ, უბინაოდ აღმოჩნდა ქალაქში: „დაინიშნოს კომისია სამი კაცისაგან [...], რომელმაც უნდა მიმართოს პროფესორ ბენეშევიჩს თხოვნით, რომ მან მოახდინოს განკარგულება, რათა პლატონის წასვლის შემდეგ მისი ბინა დაეთმოს ყოვლად სამღვდელო ლეონიდეს, რომელიც ეხლა მეტად უკიდურეს პირობებში იმყოფება ცალკე ბინის უქონლობისა გამო“ (81).

ეს თხოვნა რწმუნებულმა არათუ ყურად არ იღო, არამედ „პროფესორი ბენეშევიჩი [აპრილის] 19-ს დილით თვითონ გადასახლდა

ყოფილ ექზარხოსის ბინის ქვემო სართულში“ (81), რითაც მან ექსარქოსის სასახლე დემონსტრაციულად დაიცვა ქართველი სამღვდელოების მიერ შენობის დაკავების საფრთხისაგან. შედეგად ურთიერთობა მთავრობის წარმომადგენელსა და მმართველობის წევრებს შორის კიდევ უფრო მეტად დაიძაბა: „ბენეშევიჩის საქციელმა მეტად დიდი უკმაყოფილება გამოიწვია. ზოგიერთმა წევრმა განაცხადა, რომ ეხლავე უნდა მოვსპოთ ბენეშევიჩთან ყოველივე კავშირი, გამოვუცხადოთ სრული უნდობლობაო. სხვებმა საჭიროდ სცნეს პროტესტის დეპეშის გაგზავნა პეტროგრადში მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარესთან და ობერპროკურორთან თხოვნით, რომ დაუყოვნებლივ დაინიშნოს საქმეების დასამთავრებლად სხვა, უფრო მტკიცე ხასიათისა და მართლმსაჯული კაცი“ (81).

სამომავლო ქართულ-რუსული საეკლესიო ურთიერთობის გასარკვევად და მოსაწესრიგებლად მოვლენილი სამთავრობო მოხელის ამგვარი მკაფიო არჩევანი ექსარქოსისა და, ზოგადად, რუსული ეკლესიის მოთხოვნათა მხარდასაჭერად, ფაქტობრივად, წყალგამყოფი აღმოჩნდა ქართველ სამღვდელოებსა და მთავრობის რწმუნებულს შორის. ამას გარდა, გაუხმაურებელი არ რჩებოდა ბენეშევიჩის გამონათქვამები თუ ქმედებანი, – ზოგი საჯაროდ გამოხატული, ზოგი ყურს მოწვდენილი დროებითი მმართველობის წევრთათვის, – მიუღებელი, საწყენი, გულდასაწყვეტი ქართული მხარისათვის; ამავე დროს, ბენეშევიჩისათვის, აღმოსავლურ-ბიზანტიური საეკლესიო სამართლის შესანიშნავი მცოდნისათვის, ხშირად გაუგებარი და მიუღებელი იყო ქართველ სასულიერო თუ ეკლესიასთან დაკავშირებულ საერო პირთა არაერთი ქმედების კანონიკური საყრდენები. ურთიერთგაუცხოება და უხვად დაგროვებული უსიამოვნო გაუგებრობანი საკმარისი აღმოჩნდა, რომ ორივე მხარემ ერთმანეთის ნდობა დაკარგა.

მაგრამ, როცა მმართველობის წევრებმა ჩაიფიქრეს, გაეწყვიტათ ყოველგვარი საქმიანი ურთიერთობა ბენეშევიჩთან, მათ ვერ მოიპოვეს ტფილისში მოქმედ ქართულ პოლიტიკურ პარტიათა მხარდაჭერა: „მმართველობის განზრახვა – ბენეშევიჩთან კავშირის შეწყვეტა – არ მოიწონეს, რადგან საკმარისი იურიდიული საბუთები არ გიჭირავთო“ (85); ასევე, მას შემდეგ, რაც „ერთი მეტად საპატიო წარმომადგენელი პოლიტიკური პარტიებისა“ მოისმენს მთავრობის რწმუნებულის მი-

მართ ქართველთა მიერ გამოთქმულ საყვედურს, მმართველობის ერთ-ერთი წევრი, მღვდელი ქრისტეფორე ციციშვილი (შემდგომ – კათოლიკოს-პატრიარქი ქრისტეფორე მესამე) სხდომას ამცნობს ამ „საკატიო წარმომადგენლის“ თვალსაზრისს, რომელმაც „*მაინც უმჯობესად სცნო, რომ პროფესორ ბენეშევიჩს, როგორც მთავრობის წარმომადგენელს, უფრო ფაქიზად უნდა მოვეპყრათ*“ (85). ღირსშესანიშნავია, რომ ეკლესიის დროებითი მმართველობისათვის მეტად მნიშვნელოვანი იყო პოლიტიკურ მეთაურთა განწყობანი თუ დამოკიდებულება როგორც ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის გამოცხადებისას და რუსული ეკლესიისაგან გამიჯვნისას, ისე – შემდგომ (ღაღანიძე, 2021ბ, გვ. 249-250).

საქმე ისაა, რომ კავკასიის იმდროინდელი, რევოლუციური დროებითი მმართველობა – ამიერკავკასიის კომისარიატი – უეჭველად მიიჩნევს, რომ საეკლესიო საკითხები სცდება ოდენ ეკლესიის ფარგლებს, რადგან ისინი საჯარო ყურადღებას იქცევს და იმსახურებს. აკაკი ჩხენკელი, რომელიც ბენეშევიჩის სიტყვებით, „*წარმართავს მთელს ამიერკავკასიის კომიტეტს*“ (სოკოლოვი, 2013, გვ. 251; შდრ. ღაღანიძე, 2021ბ, გვ. 256), ასე უცხადებს საგანგებო შეხვედრისას დროებითი მმართველობის მეთაურს, ეპისკოპოს ლეონიდეს: „*მე, განმარტა ჩხენკელმა, როგორც სოციალისტს, შეიძლება არც კი მაინტერესებდეს თქვენი საეკლესიო საკითხი და არც დრო მაქვს მაგის დევნისათვის, მაგრამ ეს საკითხი არც ისეთი რამ არის, რომ მის შემჩნევლად შეიძლებოდეს გავლა. საეკლესიო საკითხმა მიიპყრო ბევრის ყურადღება, მან დააინტერესა როგორც რუსის, ისე ქართველი საზოგადოება, ამ საკითხში დაინტერესებულად გამოდგა ზოგიერთი ჯარისკაციც და აი, ამისთვის ჩვენ, ახალ მთავრობის წარმომადგენელთ, არ შეგვიძლიან უყურადღებოთ დავსტოვოთ იგი. ჩვენი სურვილია ეს საკითხი მშვიდობიანად გათავდეს და რუს-ქართველთა შორის არავითარი უთანხმოება არ ჩამოვარდეს. ამ თვალსაზრისით გავერიე ამ საქმეში, ველაპარაკე პროფესორ ბენეშევიჩსა, რომელმაც განაცხადა, რომ მე სრულებით არაფერი ცუდი, იდუმალი რამ განზრახვა არა მქონია იმ წერილის შინაარსში, როგორც ამას ხედავენ სხვები და რომელსაც გამოუწვევია რაღაც გაუგებრობაო. ხანგრძლივ ბაასის შემდეგ ბენეშევიჩთან მან გამოარკვია, რომ ის იმის წინააღმდეგ არ იქნებოდა, თუ საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობა*

პასუხს სულაც არ მისცემდა. ბენეშევიჩის წერილის პასუხად შედგენილი ქალაქი ჩხენკელმა მოიწონა, გარდა იმ ადგილისა, სადაც მმართველობა მასთან კავშირის შეწყვეტას ლამობს“ (105-106).

ამჯერადაც, ქართველი პარტიულ-პოლიტიკური ხელმძღვანელი ისევ არ ურჩევს ქართული ეკლესიის დროებით მმართველობას, უგულვებელყოს ბენეშევიჩის უფლებამოსილება (ცხადია, იმიტომაც, რომ რუსი პროფესორი წარმოადგენს პეტროგრადის მთავრობას, რომელსაც იმხანად ემორჩილება ამიერკავკასიის სახელმწიფო ხელმძღვანელობა), მაგრამ მთავარ საჭოჭმანო-საკამათო საკითხად, რომელიც ამდენად აღელვებს აკაკი ჩხენკელს და რომლის გამო იგი, – თავად მისივე განცხადებით, პოლიტიკური შეხედულებების მიხედვით, სოციალისტი და, სულ მცირე, გულგრილი საეკლესიო საკითხების მიმართ, – თავად ბენეშევიჩსაც კი შეჰხვედრია, მაინც რჩება რუსეთის მთავრობის რწმუნებულის ღია წერილი, რომლითაც მან ეკლესიის დროებით მმართველობას მიმართა და რომელსაც უნდა გადაეწყვიტა საეკლესიო ცხოვრების მომავალი საქართველოში, – მათ შორის, რუსულ-ქართული საეკლესიო ურთიერთობანი როგორც ამ ნიადაგზე, ისევე ზოგადადაც.

თავად ბენეშევიჩის 4 მაისის წერილი, ფაქტობრივად, შედგება შეკითხვებისაგან, რომლებიც წამოჭრილია დროებითი მმართველობის მიმართ და რომლებზე პასუხის გაცემა გადამწყვეტი იქნებოდა ქართული ეკლესიის არა იმდენად სახელმწიფოებრივი აღიარებისათვის, რამდენადაც მისი კანონიკურ-სამართლებრივი (საეკლესიო-სამართლებრივი) ცნობისათვის, თუნდაც რუსული ეკლესიის მხრივ. მაგრამ ეს შეკითხვები თითქოს უკან აბრუნებდა ავტოკეფალიის გამოცხადების საკითხს იმ დროს, როცა მის გამო თავისი დამოკიდებულება ჯერ კიდევ არ ჰქონდა გამოხატული რუსეთის დროებით მთავრობას (არადა, ეს დამოკიდებულება – ოფიციალური ცხადი მხარდაჭერა – მალევე, ავტოკეფალიის გამოცხადებიდან თხუთმეტი დღის შემდეგ დადასტურდა). ღირსშესანიშნავია, რომ ამ შემთხვევისას ბენეშევიჩი უფრო რუსული ეკლესიის თვალსაზრისსა და მისწრაფებას იცავს, ვიდრე რუსეთის სახელმწიფოს ხელმძღვანელთა გამოხატულებას, რომლის ძალითაც უკვე აღიარებული იყო ქართული ეკლესიის ავტოკეფალია, თუნდაც მხოლოდ ეროვნულ ფარგლებში.

თავის წერილში საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობის მიმართ ვლადიმირ ბენეშევიჩი სვამს შვიდ შეკითხვას:

პირველი: რატომ ეწოდება რუსული ეკლესიის ოთხ ეპისკოპოსს (როგორც ჩანს, იგულისხმებიან: ლეონიდე ოქროპირიძე, გიორგი ალადაშვილი, ანტონი გიორგაძე, პიროს ოქროპირიძე, მაგრამ არა – კირიონ სამაგლიშვილი) „ქართული ეკლესიის მღვდელმთავრები“, როცა ისინი ისევ სარგებლობენ რუსეთის ეკლესიისაგან ყველა შესაბამისი პატივითა და უპირატესობით, რამდენადაც რუსული ეკლესიის მღვდელმთავრები არიან?

მეორე: რა მოხდა, კერძოდ, 12 მარტს (იგულისხმება ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის გამოცხადება ქართველ სასულიერო და საერო პირთა მიერ სვეტიცხოველში): ჩატარდა ქართული ეკლესიის ადგილობრივი საეკლესიო კრება თუ მხოლოდ ღმრთისმსახურება, რომელსაც მოჰყვა წინასწარ მომზადებული დეკლარაციის საჯაროდ წაკითხვა, ანდა ღმრთისმსახურების შემდეგ, საერთოდ, განიხილეს თუ არა ამ დეკლარაციის კენჭისყრის საკითხი?

მესამე: როგორ და როდის იქნა არჩეული სამღვდელოთა და საეროთა წარმომადგენლები 12 მარტის შეკრებისათვის?

მეოთხე: სად და როგორ აირჩიეს კათოლიკოსის მოსაყდრე და დროებითი მმართველობა?

მეხუთე: რომელი დადგენილებები შემუშავდა და სად გაიგზავნა ისინი დროებითი მმართველობის მიერ?

მეექვსე: 12 მარტის აქტის გამოცხადებისას იყვნენ თუ არ მოწვეული იმ ეროვნებათა სამღვდელოება და საერო პირები, რომლებიც უნდა შევიდნენ – ტერიტორიული პრინციპის გამოყენების შემთხვევისას – ქართული ეკლესიის შემადგენლობაში, ან, საზოგადოდ, შეატყობინეს თუ არა მათ სვეტიცხოველში ამ დღეს შეკრებილებმა თავიანთი ჩანაფიქრის შესახებ?

მეშვიდე: გადადგამს თუ არა ქართული ეკლესიის დროებითი მმართველობა ნაბიჯებს ურთიერთობის დასამყარებლად რუსულ საეკლესიო მმართველობასთან, როგორც ამას ელოდება დროებითი მთავრობა და რაც მან გამოხატა თავის დადგენილებაში? (98-99).

ბენეშევიჩის მიერ წამოჭრილი შეკითხვები, რა თქმა უნდა, შეიცავს საკითხთა განსხვავებულ წყებას, დაწყებული – მცირედ შე-

ფარული მორალური საყვედურით (რომ რუსეთის ეკლესიისაგან გამიჯნული ქართველი ეპისკოპოსები, რომელთაც ურთიერთობაც კი აღარ სურთ რუსულ ეკლესიასთან, ისევ ამ ეკლესიის სახსრებითა და უპირატესობებით სარგებლობენ), დამთავრებული – ცხადი მინიშნებით ავტოკეფალიის დეკლარაციის სამართლებრივად საექვო საფუძვლიანობაზე, სრულიად არადემოკრატიული გზით მისი შემუშავებისა და გამოცხადების გამო (იმ რევოლუციურ დღეებსა და თვეებში კი ყველგან სახალხო-საჯარო გადაწყვეტილებათა სულისკვეთება სუფევს!): წინასწარ მომზადებული საბუთი მოულოდნელად გამოცხადდა ღმრთისმსახურების დასრულების შემდეგ, ყოველგვარი მოთათბირების, განხილვისა თუ კენჭისყრის გარეშე.

საყურადღებოა ისიც, რომ, რწმუნებულის თვალსაზრისით, მეტად სათუთა 12 მარტის შეკრების არა მარტო ზოგადი წარმომადგენლობითობა, არამედ ისიც, რომ ამ შეკრებისა თუ დეკლარაციის მომზადების შესახებ არაფერი აცნობეს არაქართული ეროვნების არც სამღვდლო და არც საერო პირებს, რომლებსაც, ამის გამო, ბუნებრივია, არც არავითარი მონაწილეობა მიუღიათ ავტოკეფალიის გამოცხადებაში. ამდენად, ქართული ეკლესიის ტერიტორიული (და არა მხოლოდ ეროვნული) პრეტენზიები მიუღებლად ჩანს არა მარტო სამართლებრივად, არამედ პიროვნული დამოკიდებულების მხრივაც, რამდენადაც იმჟამად არცთუ მცირერიცხოვან არაქართულ სამრევლოებს არც არავინ დაეკითხა მათს სურვილს.

მაინც, შეკითხვების მიმართულებას უწინარესად წარმართავს მცხეთაში, სვეტიცხოველში 12 მარტს შეკრებილ ადამიანთა თავყრილობისა და მათ მიერ მიღებული გადაწყვეტილების საეკლესიო კანონიერების – საეკლესიო სამართალთან შესაბამისობის – საკითხი, რაც ასე მნიშვნელოვანი იყო როგორც პირადად ბენეშევიჩისათვის, საეკლესიო კანონიკის გამორჩეული სწავლულისათვის, ასევე, რუსეთის მთავრობისა და რუსეთის ეკლესიის მღვდელმთავრობისათვის. ფაქტი იყო, რომ ამ განზომილებით სადავოობა თავისთავად იძლეოდა შესაძლებლობას, ეჭვი შეტანილიყო დაუყოვნებლივ მიღებული დადგენილების სამართლებრივ სიმყარეში.

ისიც სათქმელია, რომ აღმოსავლურ-ბიზანტიურ საეკლესიო სამართალში თავისთავად საჭოჭმანო საგანს წარმოადგენს თვით კრების მოწვევის უფლებამოსილება, ანუ ვის განეკუთვნება ამგვარი

ნების გამოვლენის – ეკლესიის წარმომადგენელთა მოხმობისა და თავმოყრის – კომპეტენცია, როცა ბიზანტიური ტრადიციის ეკლესიას არ ჰყავს ერთი საყოველთაო მღვდელთმოდღვარი, ხოლო იმპერატორის ძალაუფლება და მისი მოვალეობანი კარგა ხანია გაუქმებულია. ასევე, ამავე ტრადიციის საეკლესიო ცხოვრებისათვის ჩვეულებრივ გადაუწყვეტელი და გაურკვეველია, თუ ვის იურისდიქციას განეკუთვნება ცალკეული მრევლი იქ, სადაც შერეული მოსახლეობაა: ადგილობრივად მკვიდრ ეპისკოპოსს თუ ეროვნულ ეპისკოპოსს, რომელიც, შესაძლოა, ტერიტორიულად მოშორებულ მშობლიურ – ეროვნულ – ეკლესიას წარმოადგენდეს.

კიდევ, აღმოსავლურ-ბიზანტიური საეკლესიო წყობა, მართალია, არსობრივად ჩაკეტილია ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ ფარგლებში, მაგრამ მაინც ავტოკეფალიის გამოცხადებას არ მოსდევს ავტოკეფალიის აღიარება სხვა ეროვნულ ეკლესიათა მხრივ, რადგან ეს ორი მოვლენა ხშირად მეტისმეტად დაშორებულია ერთმანეთს დროითი თვალსაზრისით. ამდენად, ბენეშევიჩისათვის არსებითი საკითხია, ცდილობს თუ არა ქართული ეკლესია, მოიპოვოს რუსული საეკლესიო აღიარება, თუ ის მარტო რუსულ სამთავრობო აღიარებას სჯერდება.

ამგვარი იყო ბენეშევიჩის შეკითხვების სახე და შინაარსი, – თუნდაც ზოგჯერ არცთუ მკაფიოდ გამოთქმული და მხოლოდ მინიმუმებული, – რომლებიც მთავრობის რწმუნებულმა ქართული ეკლესიის დროებით მმართველობას დაუსვა და რომელმაც ქართველი საეკლესიო თუ საერო პირების აღშფოთება გამოიწვია: „ამ წერილის შინაარსმა გააოცა და ააღელვა მთელი მმართველობის შემადგენლობა. უზომოდ ალაშფოთა, აგრეთვე, პროფესორი ივ. ჯავახიშვილი“ (99). ვლადიმირ ბენეშევიჩის წერილს ქართველების მხრივ მწვავე გამოხმაურება მოჰყვა, რასაც აკაკი ჩხენკელის უშუალო ჩარევაც მოწმობს მისთვის არცთუ ახლობელ საქმეში და თავად რუსი პროფესორის შესამჩნევი უკანდახევაც, რაც იმ შინაურულ უწყებაშიც გამოიხატა, რომ იგი თანახმა იქნებოდა, თუ მმართველობა, საერთოდ, არც უპასუხებდა მის შეკითხვებს.

როგორც ჩანს, დროებითმა მმართველობამაც განსაკუთრებული ყურადღება აღარ გამოიჩინა დასმულ შეკითხვებზე საპასუხოდ და სამი დღის შემდეგ, 7 მაისს გაამზადა მიმართვა ბენეშევიჩის მიმართ, – უფრო ზუსტად, ზოგადი განცხადება, სადაც შეგნებულადაა ნათ-

ქვაში უარი, გაიშალოს რამე მსჯელობა წერილში წამოჭრილი საკითხების ირგვლივ: „ქართული ეკლესიის დროებითი მმართველობა არა მარტო თავს იკავებს, პასუხი გასცეს თქვენ მიერ შემოთავაზებულ შეკითხვებს, არამედ თავს იძულებულად მიიჩნევს, შეწყვიტოს თქვენთან შემდგომი მუშაობა“ (103), რადგან თვით წერილი მიჩნეულია „ღრმად სამწუხაროდ და საწყენად ქართველთა საეკლესიო ცნობიერებისათვის“ (102), რამდენადაც მასში გამოთქმულია ეჭვი თავად ცნების „ქართულის ეკლესიის“ კანონიერების მიმართ (103). თუმცა უნდა ითქვას, პასუხი იმგვარადაა შედგენილი, რომ მთავრობის რწმუნებულს მთავრობის ნების შეუსრულებლობა და მისთვის მინიჭებული უფლებამოსილების უგულებელყოფა დაჰზრალდეს.

ბენეშევიჩმა მაინც სცადა მდგომარეობის განმუხტვა და შეთანხმებათა გადატანა კერძო პრობლემების მოგვარების კალაპოტში (მაგალითად, მოწესრიგებულებით ქართული და არაქართული სამრევლოების ერთმანეთისაგან გამიჯვნა), ხოლო არსობრივი საკითხის საბოლოო გადაწყვეტა კი მაინც პეტროგრადს მიენდო: როგორც მთავრობას, ისე მღვდელმთავრობას, რომელიც სწორედ იმ დღეებში ემზადებოდა ადგილობრივი საეკლესიო კრების ჩასატარებლად. მაგრამ დროებითი მმართველობისა და რწმუნებულის ურთიერთობა მაინც ვეღარ მოგვარდა. ისტორიკოს სერგი გორგამის სიტყვებით, ერთი შემდგომი შეხვედრისას „ბენეშევიჩმა პირდაპირ გასაშტერებელი პასუხი მოგვცა: [...] ჯერჯერობით იურიდიულად საქართველოს ეკლესია არ არსებობსო, ე. ი. სწორედ იმისი წინააღმდეგი გვითხრა, რაც წინა დღეს ჩვენთან თათბირის დროს ილაპარაკა: ჩემს წერილში სრულიად აზრად არა მქონია 12 მარტის აქტისათვის ძირი გამომეტხარაო. ამაზე მეტი ძირის გამოთხრა კიდევ იქნება?! [...] ერთი სიტყვით, ჩვენ ამჟამად საქმე გვაქვს ფრიად საშიშ პიროვნებასთან და სახიფათო მდგომარეობასთან“ (121-122); „დეკანოზმა თალაქვაძემ დასძინა, ბენეშევიჩთან საზოგადოდ სათაკილოც კია მუშაობა იმის შემდეგ, რაც იმან საქმეები ჩაიდინა“ (137).

მიუხედავად ამგვარი დამოკიდებულებისა, მაშინ, როცა ბენეშევიჩის შეკითხვებზე ბოლოს და ბოლოს მაინც გაიგზავნა დროებითი მმართველობის საპასუხო განცხადება, მასში, პარტიული ლიდერების რჩევის გათვალისწინებით, აღარაფერი იყო ნათქვამი რწმუნებულთან კავშირის გაწყვეტაზე.

თუმცა ზოგადი განწყობა ცხადია: ქართული მხარის მოლოდინი სრულიად გაწვილებულია და უკმაყოფილებაც არც ჩამცხრალა ბენეშევიჩის იმ საქმიანობით, რომელიც მან ტფილისში გაშალა. ღირსშესანიშნავია, რომ მისმა საქციელმა იმედი გაუცრუა არა მარტო ქართველ სამღვდელოებასა და ავტოკეფალიის ირგვლივ შემოკრებილ მის მხარდამჭერებს, არამედ გაკვირვებული დარჩა მისი პეტერბურგელ-პეტროგრადელი კოლეგა, პროფესორი ნიკო მარიც, – მოგვიანებით ჩამოსული ტფილისში, – რომელიც ვერც ხსნიდა მის ამგვარ სახეცვლილებას: „პროფესორ მარს აკვირვებდა ბენეშევიჩის მოქმედება, საქართველოში ჩამოსვლის შემდეგ ის თითქოს სულ სხვა პიროვნებად ქცეულა“ (არაბიძე, 2008, გვ. 323), „ამას არ მოველოდი მისგანო“ (თალაქვაძე, 2013, გვ. 41).

საბოლოოდ, დროებითმა მმართველობამ ამჯობინა, აღარ გაემწვავებინა ურთიერთობა ბენეშევიჩთან და საფუძველმდები საკითხები, რომლებიც საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიასა და მის მომავალ მუშაობას უკავშირდებოდა, განესაჯათ და გადაეწყვიტათ პეტროგრადში, სადაც საგანგებო დელეგაცია გაიგზავნა და სადაც იქაური სამთავრობო-პოლიტიკური მხარდაჭერის იმედი ეგულებოდა⁵: „ვინაიდან პროფესორი ბენეშევიჩი პეტროგრადში მიემგზავრება, პროექტის შესახებ უკანასკნელი აზრის გამოთქმა ეხლა უდროვოდ იყო ცნობილი“ (137).

4 ივნისს ვლადიმირ ბენეშევიჩმა დატოვა ტფილისი. ქალაქიდან გამგზავრებამდე, გამომშვიდობებისას მას განუცხადებია, რომ „როგორც მეცნიერი, იგი იყო ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის დამცველი და ასეთადვე დარჩება“ (ლაღანიძე, 2021ბ, გვ. 257).

29 ივლისს იგი გათავისუფლდა მთავრობის რწმუნებულის მოვალეობისაგან და მისი ურთიერთობაც საქართველოს ეკლესიის დროებით მმართველობასთან – ტფილისში თუ პეტროგრადში – ამოიწურა.

ბენეშევიჩის შემცვლელად რუსეთის დროებითმა მთავრობამ სამართალმცოდნე, პროფესორი, ბარონი ბორის ნოლდე დანიშნა, რის შესახებაც სარწმუნოებათა მინისტრმა, ანტონ კარტაშოვმა, დროებით მმართველობას 11 სექტემბერს აცნობა (274), როცა რუსეთის ეკლესიის ადგილობრივი კრება უკვე დაწყებული იყო, სადაც ბენეშევიჩი კრების მდივნის თანაშემწედ იყო დასაქმებული.

სხვათა შორის, როგორც ჩანს, სწორედ ამ დროს მკვიდრდება თანდათანობით სახელდება: „მართლმადიდებელი ეკლესია“, – როგორც რუსეთში, ისე საქართველოში, – რომლითაც აღმოსავლურ-ბიზანტიური ტრადიციის ეკლესია აღინიშნება, თუმცა ჯერ კიდევ არაა მოძებნილი საბოლოო ყალიბი, რის გამოც დროებითი მმართველობის მიერ შემუშავებულ „საქართველოს ეკლესიის ძირითად დებულებებში“ ის ამგვარად მოიხსენიება: „მართლმადიდებლობითი ეკლესია“: „საქართველოს მართლმადიდებლობითს ეკლესიას ისეთივე იურიდიული მდგომარეობა აქვს სახელმწიფოში, როგორც რუსეთის მართლმადიდებლობითს ეკლესიას“ (78; შდრ. 190).

ნიშანდობლივი იყო, რომ ამ ტრადიციის ეკლესია, რომელსაც სწორედ იმ დღეებში მიეცა იშვიათი (და ხანმოკლე) შესაძლებლობა, გათავისუფლებულიყო სახელმწიფო-პოლიტიკური მეურვეობისაგან და შესდგომოდა საკუთარი სულიერი დანიშნულების თავისუფლად განხორციელებას, ქვეყნის პოლიტიკური მმართველობისათვის მიზანშეწონილობასთან შეთანხმების – „სიმფონიის“ – გარეშე, მაინც მიჰყვება ბიზანტიური მემკვიდრეობის შარაგზას, რის გამოც განუწყვეტლივ, – დაწყებული ავტოკეფალიის გამოცხადებიდან, – ეთათბირება ქვეყნის ხელისუფლებას თუ პოლიტიკურ წრეებს. ამგვარი შეთანხმების ნიმუშებად – მრავალთაგან – დროებითი მმართველობის სხდომების თუნდაც ამგვარი ჩაწერები მეტყველებს: „ვინაიდგან ბენეშევიჩის პროექტის მიღება [...] საპასუხისმგებლო ნაბიჯია, ორივე პროექტი ეჩვენოს პარტიათა საპატიო წარმომადგენელთ და, თუ მოწონებულ იქმნას, წარედგინოს შესწორებული პროექტი პროფესორს“ (128); [ეპისკოპოსმა ანტონიმ] „ამცნო კრებას, რომ პროფესორ ბენეშევიჩის პროექტი (საქმეების განაწილებისა და მათ მართვა-გამგებლობის შესახებ) მან უჩვენა პარტიის საპატიო წარმომადგენელს, გააცნო მმართველობისაგან ყველა შეცვლილი მუხლები და სთხოვა თავისი შეხედულების გამოთქმა. პარტიის წარმომადგენელს შესაძლოდ უცვნია პროექტის მიღება სწორედ იმ შესწორებით, როგორც მოუხდენია მმართველობას“ (131).

თუმცა, მეორე მხრივ, სხდომებზე, ასევე, გამოსჭვივის ხოლმე რევოლუციური, ანუ განახლების მისწრაფება, რომელიც ეყრდნობა არა იმდენად საეკლესიო კანონიკას, რამდენადაც იმ დღეების რევო-

ლუციურ სულისკვეთებას. მაგალითად, იმერეთიდან ჩამოსული მღვდელი სპირიდონ ლეკვეიშვილი „აცხადებს, რომ მმართველობას მართლაც რომ ბევრი რამ არ გაუკეთებია. იგი, როგორც ჩანს, მოსდომებია პროფესორ ბენეშევიჩთან ბრძოლას და საქმის დასაბოლოოვებად თითქოს ისევ წინანდელ გზით იცქირება – პეტროგრადისაკენ, ეს ამბავი 12 მარტის შემდეგ შეუფერებელია. თუ რევოლუციით დავიწყეთ საქმე, რევოლუციითვე უნდა დავამთავროთ“ (111-112), ხოლო იურისტ გიორგი ჟორდანიას მიაჩნია, რომ „ბენეშევიჩისაგან შემოტანა ამისთანა პროექტისა ჩვენი დაცინვა-დამარხვაა. შეუძლებლად სცნობს ამის მოთმენას, ჩვენ რევოლუციურად [უნდა] დავიცვათ ჩვენი უფლებანი“ (124).

როგორც ჩანს, ხშირად, იმ მშფოთვარე დღეებში, სამართლის მაგივრად, წონას იძენს რევოლუციური მიზანშეწონილობა, ხოლო საეკლესიო კანონიკის ველს ენაცვლება დროის სულისკვეთების გარემო. საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობის მიზანსწრაფვას განაპირობებს იმჟამინდელი ზოგადი პოლიტიკური ვითარება – რევოლუციური განწყობილება, ხოლო ვლადიმირ ბენეშევიჩის თვალსაწიერი, მიუხედავად იმისა, რომ იგი რევოლუციის ტალღაზე წარმოქმნილი დროებითი მთავრობის წარმომადგენელია, მაინც განპირობებულია მისი პროფესიული ცოდნით: საეკლესიო-კანონიკური სამართლის პროფესორს მიაჩნია, რომ საეკლესიო წესრიგი და მართვა არასოდეს უნდა გასცდეს კანონიკის ფარგლებს. მაგრამ რევოლუციისა და სამართლის მორიგება შეუძლებელი იყო და ვერც ამ შემთხვევისას მოხერხდებოდა. კალისტრატე ცინცაძის სიტყვებით, „[ბენეშევიჩი] თბილისში ჩამოვიდა და „მუხრანის ნომრებში“ დაბინავდა. ვიდრე იქ ცხოვრობდა, კანონების ენაზე გველაპარაკებოდა, მაგრამ როგორც კი ეგზარქოსის სამყოფელში გადაბარგდა, კანონები გადაივიწყა“ (ცინცაძე, 2010, გვ. 411).

სავარაუდოა, ბენეშევიჩის დამოკიდებულების ამგვარი ნიშნული ცვლილება განაპირობა იმ სინამდვილესთან შეჯახებამ, რაც მისთვის ცხადი გახდა და რამაც იგი მალე დაარწმუნა: რომ ახალშექმნილი საეკლესიო დაწესებულება, რომელიც რევოლუციურ გარემოში და რევოლუციონერთა მხარდაჭერით ჩამოყალიბდა, არ მიანიჭებდა უპირატესობას საეკლესიო კანონიკის უპირობო და ზედმიწევნით დაცვას.

ის საჭირბოროტო საკითხები, რომელთა გადასაჭრელად უძლურები აღმოჩნდნენ როგორც საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობა, ისე დროებითი მთავრობის რწმუნებული ვლადიმირ ბენეშევიჩი, საქართველოს რესპუბლიკის ჩამოყალიბების შემდეგ სავსებით სხვაგვარად წარმოჩნდა ან გადაწყდა. რუსული ეკლესია საქართველოში გაუქმდა რესპუბლიკის მთავრობის პოლიტიკური გადაწყვეტილების შედეგად, მაგრამ ქვეყნის სოციალისტური ხელმძღვანელობა არ გამოირჩეოდა თავისი თანაგრძნობით რელიგიისა თუ ეკლესიის მიმართ, რამაც ახალგათავისუფლებული ქართული ეკლესია სრულიად მოულოდნელ სატკივართა წინაშე დააყენა.

შენიშვნები:

1. საკითხის მიმოხილვა: (ღაღანიძე, 2021ბ, გვ. 250-251).
2. საკითხის ვრცელი მიმოხილვა: (ღაღანიძე, 2021ბ, გვ. 245-271).
3. „საქართველოს ეკლესიის დროებით მმართველობაში საქმის ვითარება ისე დახატეს, თითქოს ეპისკოპოსი კირიონი რუსეთის ეკლესიის ობერ-პროკურორს გაურიგდა საქართველოს ეკლესიის საზიანოდ“ (ვარდოსანიძე, 2017, გვ. 20-21).
4. კირიონის მიმართ დავითაშვილის განსაკუთრებული უარყოფითი დამოკიდებულების შესაძლო პირველმიზეზის გამო: (ღაღანიძე, 2021ბ, გვ. 253).
5. პეტროგრადში მიმდინარე მოვლენები – ურთიერთობანი მთავრობასთან და სინოდთან – მოგვიანებით, თავის მოგონებებში, აღწერილი აქვს დელეგაციის მონაწილეს, დეკანოზ კალისტრატე ცინცაძეს (შემდგომ – კათოლიკოს-პატრიარქს): (ცინცაძე, 2010, გვ. 412-432).

გამოყენებული ლიტერატურა:

- არაბიძე, ი. (2008). საქართველოს საეკლესიო საქმეთა გადამწყვეტი კომისიის პროფესორ ბენეშევიჩის მოღვაწეობა და საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის საკითხი (1917 წ.), ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, I (3), თბილისი: „უნივერსალი“.
- ვარდოსანიძე, ს. (2017). საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ასწლოვანი მატიანე (1917-2017 წ.წ.), თბილისი: ქართული უნივერსიტეტი.
- თალაქვაძე, ნ. (2013). მოქალაქე-მღვდლის დღიურიდან, თბილისი: ლიტერატურის მუზეუმი.
- ჟურნალები (2016). საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის დროებითი მმართველობის სხდომის ჟურნალები (1917 წლის 13 მარტი-14 სექტემბერი), გამოსაცემად მოამზადეს, წინასიტყვაობა, კომენტარები და ბიოგრაფიული ცნობები დაურთეს ნინო შიოლაშვილმა და ირინა არაბიძემ, თბილისი: „მერიდიანი“.
- ღაღანიძე, მ. (2006). ვლადიმირ ბენეშევიჩის სამმაგი ტრაგედია, ლიტერატურული ძიებანი, XXVII, თბილისი: ლიტერატურის ინსტიტუტი.
- ღაღანიძე, მ. (2020). ვლადიმირ ბენეშევიჩი – რუსეთის დროებითი მთავრობის რწმუნებული ტფილისში, ლიტერატურული ძიებანი, XL, თბილისი: ლიტერატურის ინსტიტუტი.
- ღაღანიძე, მ. (2021ა). ლიტერატურა, კულტურა, რელიგია, 1, 2000-2009, თბილისი: საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა.
- ღაღანიძე, მ. (2021ბ). ლიტერატურა, კულტურა, რელიგია, 2/1, 2010-2019, თბილისი: საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა.
- ცინცაძე, ვ. (2010). კალისტრატე ცინცაძე, ჩემი მოგონებებიდან, მწიგნობრობა ქართული, 10, თბილისი: „ციცინათელა“.
- Соколов, А. В. (2013). Византинист В. Н. Бенешевич – уполномоченный Временного правительства по делам Грузинской православной церкви, Труды Государственного Эрмитажа, [Т.] 69: Византия в контексте мировой культуры: Сборник научных трудов, посвященный памяти Алисы Владимировны Банк (1906–1984), Санкт-Петербург: Изд. Гос. Эрмитажа.

References:

- Arabidze, I. (2008). Sakartvelos saek'lesio sakmeta gadamts'q'vet'i k'omisris profesor Beneshevichis moghvats'eoba da sakartvelos ek'lesiis avtok'epaliis sak'itkhi (1917 ts'), Akhali da uakhlesi ist'oriis sak'itkhebi, I (3). [Activities of professor Beneshevich, the decisive commissioner of the Church affairs of Georgia, and the issue of the autocephaly the Georgian Church, Issues of the modern and contemporary history]. Tbilis: Universali.
- Ghaghanidze, M. (2006). Vladimir Beneshevichis sammagi t'ragedia, Lit'erat'uruli dziebani, XXVII. [Vladimir Beneshevich's triple tragedy, Literary Researches, XXVII]. Tbilisi: Institute of Literature.
- Ghaghanidze, M. (2020). Vladimir Beneshevichi – Rusetis droebiti mtavrobis rts'munebuli Tpilisshi, Lit'erat'uruli dziebani, XL. [Vladimir Beneshevich – a Commissioner of Russian Provisional Government in Tiflis, Literary Researches, XL]. Tbilisi: Institute of Literature.
- Ghaghanidze, M. (2021a). Lit'erat'ura, k'ult'ura, religia, 1, 2000-2009. [Literature, culture, religion, 1, 2000-2009]. Tbilisi: National Parliamentary Library of Georgia.
- Ghaghanidze, M. (2021b). Lit'erat'ura, k'ult'ura, religia, 2/1, 2010-2019. [Literature, culture, religion, 2/1, 2010-2019]. Tbilisi: National Parliamentary Library of Georgia.
- Tsintsadze, K'. (2010). Chemi mogonebebidan, Mts'ignobroba kartuli, 10. [From the my memories, Georgian Literature, 10]. Tbilisi: Tsitsinatela.
- Vardosanidze, S. (2017). Sakartvelos martlmadidebeli samotsikulo ek'lesiis asts'lovani mat'iane (1917-2017 ts'.ts.). [The centennial chonicle of the Georgian Orthodox Apostolic Church]. Tbilisi: Georgian University.
- Zhurnalebi (2016). Sakartvelos martlmadidebeli ek'lesiis droebiti mmartvelobis skhdomis zhurnalebi (1917 ts'lis 13 mart'i-14 sekt'emberi), Gamosatsemad moamzades, ts'inasit'q'vaoba, k'oment'arebi da biograpiuli tsnobebi daurtes Nino Shiolashvilma da Irina Arabidzem. [Journals of the sessions of the provisional administration of the Georgian Orthodox Church (March, 13-September, 14, 1917), Prepared for publication, and preface, comments and biographical information by Nino Shilashvili and Irina Arabidze]. Tbilisi: Meridiani.

Sokolov, A. (2013). Vizantinist V. N. Beneshevich – upolnomočennyji Vremennogo pravitelstva po delam Gruzinskoji Cerkvi, Trudy Gosudarstvennogo Ermitaža, 69: Vizantia v kontekste mirovoji kultury: Sbornik nauchnykh trudov, posvjaščennyji pamjati Alisy Vladimorovy Bank (1906-1984). [Byzantinist V. N. Beneshevich – a Commissioner of Provisional Government for the Georgian Orthodox Church, Proceedings of the State Hermitage, 69: Byzantium in the context of the World culture: Collection of research articles, dedicated to the memory of Alisa Vladimirovna Bank (1906-1984)]. St.Petersburg: Edition of State Hermitage. Talakvadze, N. (2013). Mokalake-mghvdliis dghiuridan. [From the diaries of civil priest]. Tbilisi: The Museum of Literature.